

COVID-19 PANDEMIYASINING OLIY TA'LIM TIZIMIGA TA'SIRINING TIZIMLI TAHLILI

*Аширматов Хайт Хаитович,
ЖДПУ “Фалсафа, ТХТ” кафедраси доценти
Тожиев Жавлон,
ЖДПУ “Тарих” факультети талабаси*

Аннотация: COVID-19 pandemiyasi ta'lim tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, bu esa onlayn ta'limga tez fursatlarida o'tishga va inson kapitalini shakllantirish jarayonini tubdan o'zgartirishga olib keldi. Ushbu maqola pandemiyaning oliy ta'limga ta'sirini tizimli tahlil qiladi, universitetlar duch kelgan muammolar va o'quv dasturlarini onlayn formatda amalga oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlarini o'rganadi, uzluksiz o'qitish va o'qitishni ta'minlash uchun xarajatlarni minimallashtirish va tez o'zgarishlarning ta'lim jarayoni va moliyaviy sohaga salbiy ta'sirini kamaytirishga harakat qilish masalalarini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, pandemiya, masofaviy ta'lim, onlayn ta'lim, xarajatlar.

COVID-19 pandemiyasi 190 dan ortiq mamlakatlarda va barcha qit'alarda deyarli 1,6 milliard o'quvchiga ta'sir ko'rsatuvchi ta'lim tizimlarida eng katta ўzgarishlar va talofatlar olib keldi. Maktablar va boshqa ta'lim muassasalarining yopilishi dunyo talabalarining 94 foiziga ta'sir ko'rsatdi. COVID-19 pandemiyasi Ўзбекистондаги oliy ta'lim tizimiga ham ta'sir ko'rsatdi, bu esa onlayn ta'limga ommaviy tarzda o'tishga olib keldi va ta'lim strategiyalarini tubdan o'zgartirdi, o'quv tizimida islohotlarni amalga oshirishga majbur qildi [1, 5].

Universitetlar tez o'zgarishlarning ta'lim jarayoniga salbiy ta'sirini kamaytirishga, uzluksiz o'qitish va o'qitishni ta'minlashga harakat qilib, o'quv dasturini onlayn formatga aylantirish uchun barcha imkoniyatlarni ishga soldi. Barcha mavjud kurslarni bir vaqtning o'zida amalga oshirish uchun bir necha kun ichida onlayn tarzda o'zgartirish universitetlar uchun tashkiliy moslashuvchanlik sinovi va o'quv jarayonining barcha ishtirokchilari uchun muammoga aylandi. O'zgarishlar oliy ta'lim tizimining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatdi.

Ushbu maqolada pandemiyaning Ўзбекистондаги oliy ta'lim tizimiga ta'siri tahlil qilinadi, universitetlar uchun salbiy moliyaviy oqibatlar quyidagilardan iborat:

- axborot tizimlari va infratuzilmasini moslashtirish uchun qo'shimcha xarajatlar;
- sanitariya-gigiyena tadbirlari va xavfsizlikni ta'minlash xarajatlari;
- xorijlik o'qituvchilar va tadqiqotchilar bilan tuzilgan shartnomalar bo'yicha onlayn rejimda ishlash imkoni bo'lmagan taqdirda kompensatsiya;

- talabalarga moddiy yordam ko'rsatish uchun qo'shimcha xarajatlar.

Oliy ta'limdagi pandemiya bilan bog'liq o'zgarishlarni tahlil qilishda shu narca aniq b'ldiki, ko'pgina tadqiqotchilar pandemiya bilan bog'liq o'zgarishlar oliy ta'lim sohasini butunlay o'zgartirishga qodir, buning natijasida katta e'tibor va javob talab qiladi, deb hisoblaydi. Pandemiya nafaqat universitetlardagi o'quv va ta'lim jarayonlariga, balki moliya tizimiga ham ta'sir ko'rsatdi. Universitet – universitetlarning barqarorligi va rivojlanishi uchun muhim bo'lgan ko'plab elementlar va jarayonlarni o'z ichiga olgan murakkab tizim bo'lib, fors-major holatlari oliy ta'limdagi barcha jarayonlarni jiddiy o'zgartirdi.

Moskva boshqaruv maktabi qoshidagi Ta'limni o'zgartirish markazi tadqiqot guruhi rahbari D.Melnik ta'limdagi mavjud inqirozning Rossiya va jahon oliy ta'lim tizimi uchun oqibatlarini ko'rishning uchta yo'li borligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, birinchi usul - bu COVID-19 odamlarni internetga kirishga majbur qilgan. Ikkinchi yo'l - pandemiya bizga universitetlarning zarbaga tayyorlik darajasini baholash imkonini beradi. Tadqiqotchining fikricha, universitetlar tarixiy barqarorlikka qaramay, bunday inqirozlarga yaxshi tayyorgarlik ko'rmagan. Hozirgi inqiroz oqibatlarini baholashning uchinchi yo'li esa, oliy ta'limga diagnostika qilish, ya'ni yuzaga kelgan muammolarni aniqlash vaqti keldi [3, c. 185].

Shu bilan birga, Jahon bankining Rossiyadagi ta'lim loyihalari rahbari T.Shmis pandemiya oqibatlari ta'limga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi, deb hisoblaydi. HSE va Jahon banki tomonidan tashkil etilgan "COVID-19 sharoitida ta'lim: muammolar, yechimlar, istiqbollar, tadqiqotlar" onlayn vebinaridagi nutqida u koronavirus pandemiyasi ikki tomonlama inqirozga olib kelganini, xususan, maktablar va universitetlarning yopilishi, shuningdek, ta'lim sohasiga ham ta'sir qiladigan umumiy iqtisodiy inqiroz bilan ta'lim inqirozi bog'liqligini aytdi [2, c. 183].

Bizning tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, pandemiya davrida aksariyat universitetlarning ta'lim faoliyati rivojlanish uchun kuchli turtki bo'ldi. Biroq, so'nggi o'n yilliklar davomida (2000-yillardan keyin) ta'lim tizimida uning moslashuvchanligi va moslashuvchanligini pasaytirgan jiddiy o'zgarishlar sodir bo'lganligi vaziyatni yanada og'irlashtiradi. Bir tomondan, xalqaro standartlarga o'tish bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash chegaralarini kengaytirishni taxmin qilish imkonini bersa, ikkinchi tomondan, oliy ta'lim tizimida jiddiy moliyaviy tejamkorlik, tayyorlanayotgan mutaxassislar sifatining pasayishiga olib keldi. Pandemiya sharoitida talabalar tarkibi barqarorligiga intilishda talabalar va o'qituvchilar tomonidan ta'lim jarayoniga rasmiy yondashuv kuchaytirilgani vaziyatni murakkablashtirdi. Xalqaro universitetlar assotsiatsiyasining so'roviga ko'ra, pandemiya davrida universitetlar rivojlanishidagi to'siqlar tahlil qilindi.

Pandemiya davrida va undan keyin universitetlar uchun rivojlanish to'siqlari akademik harakatchanlikning qisqarishi, yangi magistratura dasturlarini ishlab chiqish

uchun zarur bo'lgan hamkorlikning zaiflashishi, magistratura talabalari ishtirok etishi mumkin bo'lgan yangi ilmiy loyihalar va boshqa muammolardir. FIRO Monitoring va ta'lim statistikasi tadqiqot markazi ma'lumotlariga ko'ra, COVID-19 koronavirus epidemiyasining salbiy oqibatlariga qaramay, pandemiya hali ham bir qator imkoniyatlar va zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalarni engib o'tish zarurligini anglash imkonini berdi. Shuningdek, uning fikricha, raqamli tafovutni bartaraf etish inson taraqqiyotining eng muhim sektori bo'lmish ta'limga barqarorlikni olib kelishi mumkin.

Jahon oliy ta'lim sohasi tubdan o'zgardi. Masofaviy ta'limga o'tish bu jarayonning faqat bir qismidir: oliy ta'lim kabi murakkab ochiq tizimga iqtisodiyot, mehnat bozori, logistika, xalqaro kommunikatsiyalar va boshqa sohalardagi o'zgarishlar ta'sir ko'rsatmasligi mumkin edi. Pandemiya davrida universitet rahbariyatining asosiy e'tibori quyidagi muammolarni hal qilishga qaratildi:

- pandemiyani sekinlashtirish, talabalar va xodimlar salomatligini saqlash;
- universitetlarda o'quv va ilmiy jarayonning sifati va qulayligini saqlash (yoki universitetlarning uchta vazifasini bajarish - ta'lim, tadqiqot, ijtimoiy muhitni qo'llab-quvvatlash);
- xarajatlarni kamaytirish va yangi resurslarni topish.

Адабиётлар рўйхати.

1. Абрамовский А. Л., Ребышева Л. В. Дистанционные образовательные технологии и трансформация высшего образования в условиях пандемии Covid-19: возможности, вызовы, перспективы // Известия высших учебных заведений. Социология. Экономика. Политика. – 2020. – №. 2. – С. 43-52.
2. Лебедев А. В., Воронина В. И. Коронавирус как драйвер цифровой трансформации системы высшего образования // Цифровое пространство: экономика, управление, социум. – 2020. – С. 183-194.
3. Орусова О. В. Как коронавирус изменил систему высшего образования: анализ перехода вузов на дистанционное обучение // Научное обозрение. Серия. – 2020. – Т. 1. – С. 184-195.